

Norm, situering og sproglige kendsgerninger

Dorthe Duncker, KU

I foredraget vil jeg gå ud fra at normative mekanismer er essentielle for det menneskelige sprog.

Påstanden er at sproglig dynamik er effekter af normative mekanismer. Det er disse mekanismer som er med til at forklare hvordan sprog kan opleves stabilt når det på samme tid er i bevægelse. En anden del af forklaringen ligger i det perspektiv man anlægger: situeret eller abstraheret; det sidste er traditionelt forskerens perspektiv. Normative mekanismer er imidlertid altid situerede og kun virksomme i konkrete situationer. Det medfører at sproglige kendsgerninger erkendes og fastlægges af kommunikationsdeltagerne selv.

Normative mekanismer skal her forstås som de interaktionelle processer der (kan) resultere(r) i sociale normer. Sociale normer udgør et temmelig bredt felt som omfatter forskellige former for normer, konventioner, regler og regelmæssigheder. Der hersker en del uklarhed i litteraturen (den sociologiske og den sprogvidenskabelige) om hvad termerne dækker over, og om hvordan man sonderer mellem de forskellige fænomener som betegnes ved dem. Denne uklarhed er uhensigtsmæssig idet forskellige normative fænomener også har forskellige dynamiske egenskaber. Jeg vil diskutere disse dynamiske egenskaber og deres konsekvenser og give eksempler fra konkrete kommunikationsprocesser.

Imitation, parodi, norm- og genrebevidsthed

Bettina Perregaard, KU

Imitation opstår i interaktion mellem mennesker og er et udtryk for intersubjektivitet. Nyfødte imiterer ansigtsudtryk og bevægelser, tidlig tilegnelse af færdigheder forudsætter imitation, børn udvikler deres sprog gennem imitation, og i skolen må de kunne imitere og appropriere for at lære, hvad de skal. Det er i den interaktionelle rytme, der involverer imitation, at samhørighed skabes mellem mor og barn og siden mellem barnet og betydningsfulde andre. Det er også i interaktionen, at mulighederne for dannelse og forståelse af sociale normer og for ekspressivt at udøve og bestemme forskellige genrer i særlige situationer udbygges. En parodis vellykkethed beror på, at et genkendeligt materiale fremstilles i en ny sammenhæng, hvori den parodierede udleveres til latter gennem overdrivelse og fordrejelse. Materialet er genkendeligt, fordi det er underlagt genkendelige normer og genrer. Den manipulerede imitation er midlet, hvormed det genkendelige materiale omsættes i en parodi. I min fremstilling viser jeg, hvordan to niårige piger i et frikvarter på deres skole skaber en parodi over DR's studieværter inden for den særlige genre, de karakteriserer som 'børnetimen'. I en interaktionel dynamik og igennem en tilbagevendende brug af bestemte til situationen skabte stemmemæssige kvaliteter, stilistiske elementer og faste vendinger manifesteres 'børnetimen' som en særlig genre med tilhørende normer for aktiviteter og sprog. Formålet med fremstillingen er at vise den interaktionelle kompleksitet, hvormed normer og genrer formes og forskydes situationelt. Jeg vil argumentere for, at den forskudte, også ofte intermodale og dermed indirekte, imitation er en drivende og underliggende kraft for udviklingen af børns bevidsthed om normer og genrer, og at denne imitation er bundet til spørgsmålet om samhørighed og til interaktionelle mønstre, som disse formes situationelt og over tid.

Det vil være en fordel på forhånd at have læst den vedlagte udskrift med kommentarer.

Sprognormer som sprogforandringsteoretisk og sprogpolitisk problemstilling

Tore Kristiansen, KU

Som sprogforsker og sociolingvist hører jeg nok mest til i den bås der gerne omtales som 'variationisme'. I sin klassiske aftapning (som grundlagt og udviklet af William Labov) har variationistisk sociolingvistik først og fremmest en sprogforandringsteoretisk *erkendelsesinteresse*: formålet er at beskrive sprogforandringsprocesser og forklare (forstå) hvad det er der driver dem. Dertil kommer at den variationistiske sociolingvistik altid har været karakteriseret ved en markant sprogpolitisk *anvendelsesinteresse*: et engagement i hvordan især svagtstillede sprogbrugergrupper bliver behandlet i og af samfundets institutioner. I min forståelse er de to problemstillinger – den sprogforandringsteoretiske og den sprogpolitiske – på mange måder tæt forbundne, men for klarhedens skyld vil jeg i mit indlæg behandle dem adskilt.

Objektet for sociolingvistiske variationist-studier af sprogforandring er 'sprogsamfundet'. Denne størrelse er defineret som et *normfællesskab*; sprogsamfundet består af mennesker med fælles normer ('shared norms' i Labovs terminologi). Den konsensus der er tale om, er en enighed om at forbinde udtryksstørrelser og indholdsstørrelser på måder der gør det muligt at konstruere betydning af to slags: sproglig og social. Vi kan sige at sprogsamfundet er baseret på to sociale kontrakter – en der fastlægger *normerne for konstruktion af sproglig betydning*, og en der fastlægger *normerne for konstruktion af social betydning*. Eftersom der (kan) ændres i begge kontrakter, er begge former for konsensus – og konflikt – relevante objekter for studier af sprogforandring.

Det er især konstruktionen af social betydning der har været i fokus i sociolingvistiske sprogforandringsstudier. Fokus i min diskussion vil også ligge her. Jeg er især optaget af to spørgsmål. Først skal der tages stilling til hvad det er der *driver* sprogforandringsprocesser: Er den grundlæggende drivkraft af *objektiv* (internt-lingvistisk eller sociologisk) art, eller er den af *subjektiv* (socialpsykologisk) art? Normer vil spille en vidt forskellig rolle i sprogforandring afhængigt af om man svarer det ene eller det andet. Når svaret er, som hos mig, at sprogforandring drives af socialpsykologiske processer, drejer det næste væsentlige spørgsmål sig om bevidsthedens rolle i disse processer: Er normerne for konstruktion af social betydning de samme når det foregår underbevidst som når det foregår bevidst? Hvis de ikke er, hvad betyder det for sprogforandringsteorien, og hvad betyder det for sprogpolitikken?

Normer i bevægelse – om normer for Received Pronunciation (RP)

Anne Fabricius og Janus Mortensen · Roskilde Universitet · CALPIU

Received Pronunciation (RP) har eksisteret som udtalenorm og sprogideologisk projekt i England i mere end 100 år. Som udtalenorm anskues RP traditionelt som en “model for korrekt udtale” (Wells 2000: xiii), og udgør således et klassisk eksempel på en sproglig standardnorm. I lighed med andre standardnormer kan RP i nogen grad karakteriseres som en forestillet norm, i den forstand at den abstrakte beskrivelse af normen man møder i udtaleordbøger og i metasproglige udsagn fra sprogbrugere, kun i et vist omfang stemmer overens med den faktiske sprogbrug blandt typiske RP-talere.

Der er altså tale om en diskrepans mellem hvad man kan kalde de *forestillede* og de *faktiske* normer for den sproglige sammensætning af RP. Dette forhold hænger til dels sammen med at en ‘varietet’ (i det omfang man kan definere det begreb entydigt) altid vil udvise større variation end man kan medtage i formelle beskrivelser af den, men det hænger også sammen med at RP, som alle andre udtalevarieteter, er i konstant bevægelse, fx som følge af nye generationers fortolkning af systematikken i ældre generationers udtale, og denne bevægelse registreres kun med en vis forsinkelse i de repræsentationer af RP man finder i udtaleordbøger og i sprogbrugernes metalingvistiske beredskab.

I dette oplæg vil vi give en række eksempler på bevægelser i såvel de faktiske som de forestillede sproglige normer for RP, og argumentere for at eksistensen af RP som sprogideologisk projekt må betragtes som en nødvendig forudsætning for at begrebet RP overhovedet kan opretholdes.

I den forbindelse vil vi også komme ind på den bevægelse der har været i det sociolingvistiske landskab i England siden Daniel Jones i 1926 beskrev RP som den udtale der høres “in the families of Southern English persons who have been educated at the great public boarding-schools” (Jones 1926: vii-viii). Normerne for brugen af RP og den sociale værdi RP tillægges udviser nemlig mindst lige så stor bevægelse som de normer der handler om RP’s sproglige sammensætning.

Jones, Daniel. 1926. *An English Pronouncing Dictionary*. 3rd ed. London: Dent.

Wells, John. 2000. *Longman Pronunciation Dictionary*. Harlow: Pearson Education.

Norm, praksis og prestige: Engelsk og dansk i de højere uddannelser

Bent Preisler, RUC

I "parallelsprogsdebatten" er det fremmedsproget engelsk og modersmålet dansk der står over for hinanden som det binære valg der definerer konstruktionen af det internationale hhv. fastholdelsen af det nationale uddannelsessystem og samfund.

Idet jeg vælger at se bort fra den begrænsning af synsfeltet som antydes af denne opsummering af internationaliseringens sproglige problemstillinger, skal mit foredrag dreje sig om forholdet mellem norm og praksis i brugen af især engelsk i Danmark, og om dette forholds potentielle betydning for sprogvvalg og sproglig status, særlig med henblik på de højere uddannelser.

Engelsk har høj prestige i Danmark, men denne status er et tveægget sværd. Prestigen er knyttet til brugen af engelsk i dette sprogs standardform – en norm som danske skoleelever møder i det engelske skriftsprog, men som ikke eksisterer i den talesproglige sociale praksis. I den sociale praksis er fremmedsproget som lingua franca blevet et supplement til den sociale konstituering af individet der allerede finder sted via modersmålets talesprog, hvor formen i sig selv indekserer fx uddannelsesretning, uddannelsesniveau og beskæftigelse.

Et flertal af danskere ser sig i stand til at skelne "godt" fra "dårligt" engelsk, og de har en naturlig (sociolingvistisk forventelig) tilbøjelighed til at se kritisk på en anden fremmedsprogsbrugers *større* afvigelser fra den engelsknorm de husker fra deres danske skole. De ser, bevidst eller ubevidst, omfanget af disse afvigelser som direkte proportionelt med den (ringere) sociale status eller prestige som denne sprogbruger fortjener. Den institution eller kontekst i hvilken den famøse sprogbrug er et konstituerende element bliver pr. association forbundet med samme lave grad af prestige.

De internationaliserede højere uddannelser udgør et praksisområde hvor praksissernes sprog i dag i høj grad er engelsk, og der har blandt andet været udtrykt frygt for at dansk hermed taber prestige som videnssprog, og at fx et studienævns valg af dansk til et kursus kunne gå hen og få konnotationen "inferiør undervisning".

Formålet med nærværende diskussion er – som jeg har ledt op til i det foregående – at argumentere for det *modsatte* synspunkt: "Inferiør undervisning" er med større sandsynlighed en betegnelse der vil kunne opstå i undervisningsforløb hvor arbejds sproget er engelsk i dets funktion som lingua franca, og dette forhold vil næppe bidrage til at give engelsksproget undervisning større prestige end dansksproget ditto.

Normer, holdninger, og den individualistiske fejlslutning

Peter Harder

Den generelle udvikling i sprogvidenskaben, herunder sociolingvistikken, i den sidste generation, har flyttet opmærksomhedsfokus fra system-niveauet til individ-niveauet. Dette har medført en velkommen interesse for den enkeltes valgmuligheder – som sprogbruger og socialkonstruktør - i stedet for at vie al opmærksomheden til forhold som er fastlagt på forhånd.

Den slags epokale overgange har det imidlertid med at overdrive betydningen af det der nu er i fokus og nedvurdere betydningen af det man før interesserede sig for. Den overdrivelse jeg er ude efter her, er det jeg kalder den individualistiske fejlslutning: forestillingen om at sociolingvistikken kan nøjes med at have den individuelle sprogbruger som sin genstand, og at systemer og normer er vragskud fra fortiden (systemer fra strukturalismen, normer fra den præskriptive, før-strukturalistiske tradition).

I stedet for denne tænkemåde vil jeg sætte en evolutionært inspireret model hvor sprog som udgangspunkt er noget fælles (der internaliseres af individet som led i socialiseringen). Nærmere bestemt er sprog en del af den specifikt menneskelige 'habitat' eller 'niche', som udøver selektionspres på dem der lever i den. Modellen afviger fra klassisk strukturalisme dels ved at strukturer ikke ses som noget der hviler i sig selv, men som en social norm, dels ved at det fælles sprogsystem ikke er monolitisk, men giver valgmuligheder (ligesom fx uddannelsessystemet, der heller ikke foreskriver hvad den enkelte *skal* vælge, men udgør de rammer inden for hvilke man *kan* vælge). Variation er altså en del af det sociale system.

Som eksempel på at variation ikke fjerner selektionspresset, kan man nævne eksistensen af to samtidige og modstridende kvindeidealer/normer (jf Harder 2010: 350f): der er et valg, men der er stadig et pres..

Normer er ifølge denne tankegang grundvolden for alle samfundsmæssige forhold – og de kan derfor kun afskaffes for den som lever alene i junglen. Det giver altså ikke mening at være imod normer som sådan. Et ønske om at alle sprogformer anses for lige gode er således ikke ret beset anti-normativt – det er tværtimod et projekt om at pådutte sprogsamfundet en ny norm, der skal tilsidesætte dele af de gamle normer. Man kan derimod godt som individ være for eller imod sproglige *holdninger* (eksplicite værdidomme) – men som påvist af Kristiansen (2009) har det ikke nogen sammenhæng med den faktiske sproglige praksis (hverken andres eller ens egen).

Resuméer til Lingvistikredsens jubilæumsseminar 23.09.2011

Normer om sprogbrug i superdiversiteten

Jens Normann Jørgensen, KU

[abstractet udleveres ifm. seminaret]